

УДК 124.5

Цінність як поняття: теоретичні основи

О.М. НЕВМЕРЖИЦЬКА

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна,
E-mail: Elena.nevm@mail.ru**Авторське резюме**

Нині ціннісна мотивація багатьох суспільних процесів і пошуки перспектив культурного розвитку сучасного українського суспільства нерозривно пов'язуються з інтенсивною філософською розробкою аксіологічної проблематики.

Універсальність ціннісного відношення та проникненість ним людського життя взагалі є однією з причин розмитості поняття «цінність» у філософії. І хоча воно, на перший погляд, здається зрозумілим інтуїтивно, цінність приховує буттєву глибину, зумовлює значну складність її аналізу та обґрунтування.

Приходячи у світ, який вже існує, людина сприймає і осягає умови власного існування, яке відбувається не просто через матеріальну діяльність, а саме через ціннісно-матеріальну діяльність, де ціннісне і матеріальне існують у взаємозалежності. Будь-яка матеріальна дія людини пронизується певним ціннісним відношенням як до об'єкта, на який спрямована ця дія, так і до самої дії. Ціннісне відношення не може виникнути і проявитися у відриві від матеріальної дії. Вони існують в органічній цілісності, в якій одне передбачає інше. Хоч цінність і завжди пов'язана з предметом речового світу і думкою, її не можна ототожнювати з реальними предметами. Вона являється чуттєво-ідеальною цілісністю і виражає людське відношення до предмета.

Цінність знаходиться на межі матеріального та ідеального і об'єднує їх у якісно іншу «річ», тому необхідно розрізняти матеріальні та духовні аспекти вираження ціннісного відношення. Щодо матеріального відношення цінності, то це вираження утилітарних відносин, що беруться в їхній сукупності. Духовне вираження ціннісного відношення проявляється і закріплюється в етичних та сакральних формах суспільної свідомості через «абсолютні», «вищі» та «загальнолюдські» цінності. Цінність – це вираження лише людського способу життя.

Ключові слова: цінність, буття цінності, духовна цінність, матеріальна цінність, ціннісно-матеріальна діяльність, світогляд.

Value as a concept: theoretical basis

O.M. NEVMERZHITSKA

National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
E-mail: Elena.nevm@mail.ru**Abstract**

Currently, many public values the motivation process and the search of prospects cultural development of modern Ukrainian society is inextricably linked with intense philosophical axiological development issues.

Versatility value ratio and permeability of human life in general, it is one of the reasons blur the concept of «value» in philosophy. Although it seems as if intuitively understandable, a value conceals existential depth, causes considerable complexity of analysis and justification.

Coming in a world that already exists, a person perceives and understands the conditions of his own existence, which is not simply due to financial activity, such as through value-financial activities, where valuable and material exist in interdependence. Any material penetrated by human action certain value ratio as an object to which this action is directed, and to the action itself. Value-ratio can occur in isolation from the material actions. They exist in the organic integrity, in which one provides otherwise. Although the value and always connected with the subject of the material world and thought it can not be equated with real objects. It is sensually expresses the ideal of human integrity and relevance to the subject.

The value is on the verge of material and ideal and combines them in a qualitatively different «thing», so it is necessary to distinguish between material and spiritual aspects expression value ratio. Regarding financial ratio values, an expression of utilitarian relations, taken in their totality. Spiritual expression value ratio is fixed manifested in ethical and sacred forms of social consciousness through «absolute», «high» and «universal» values. The value - only an expression of human life.

Keywords: value, existence value, spiritual value, financial value, value-financial activity, outlook.

Постановка проблеми. Нині, в зв'язку з процесом постійних соціальних змін, особливо актуальним є глибоке осмислення та переосмислення змісту й ролі усталених цінностей особистості і суспільства в цілому.

Універсальність ціннісного відношення,

його постійна присутність у людському житті є однією з причин розмитості поняття «цінність» у філософії. І хоча це поняття є інтуїтивно зрозумілим, проте воно виявляє значну складність при аналізі та обґрунтуванні.

Справжнє усвідомлення духовності людини

щодо ціннісної визначеності всіх видів її діяльності, де цінність виступає як практична ідея, є однією із важливих тем сучасної філософії, що потребує глибокої розробки.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливість дослідження цього питання підтверджують творчі роздуми вчених, філософів та суспільних діячів Л. Вітгенштейна, А.Г. Здравомислова, М.С. Кагана, О.М. Леонтєва, О.Ф. Лосева, А. Маслоу, Ф. Ніцше, М. Хайдеггера, М. Шелера та ін. Художньо-естетичні аспекти ціннісного відношення аналізують: М.М. Бровко, С.Д. Безклубенко, А.Я. Гуревич, Л.А. Гоготішвілі, Ю.С. Давидов, Р. Ингарден, Л.Т. Левчук, Р.П. Шульга, Л.Н. Столович та ін.

Метою дослідження є аналіз поглядів відомих філософів щодо поняття цінності, її значення в житті людини, також аналіз особливостей природи цінності, її рис та функцій.

Виклад основного матеріалу. Буттям цінності як ідеальності є єдине в множині, як одна дійсність у різному дійсному. Наступну диференціацію буття цінності можна віднести лише до питання особливостей її буття у конкретному. Воно йому не передує і не виникає потім, а існує завжди з ним як його сутність та зміст, одночасно.

М. Гартман вважає, що є один загальний спосіб буття для всіх особливостей буття цінності – «буття взагалі», воно властиве цінності як цінності. За М. Шелером: цінність є феноменом, що самопроявляється в акті «емоційної інтуїції». Також її можна визначити як феномен, якого немає поза спрямованою на неї свідомістю (К. Ясперс, Г. Марсель, А. Камю).

Тобто, цінність передбачає наявність оцінюючого як онтологічної сутності людини, що існує взагалі на двох рівнях: суспільному і персональному, об'єктивному і суб'єктивному, взятих в їхній діалектиці.

Приходьчи у світ, який вже існує, має свою структуру, ієрархію речей та відносин, кожна пересічна людина отримує вже готовими умови власного існування. Вона повинна сприйняти і досягнути їх в собі, а потім постати перед суцям свого сьогодення та рухатися до майбутнього.

Людина здійснює своє існування не просто через матеріальну діяльність, а саме через ціннісно-матеріальну діяльність. Причому ціннісно-матеріальне потрібно розглядати як особливий факт людського життя, в якому ціннісне і матеріальне існують завдяки своїй співвідносності та взаємозалежності.

Будь-яка матеріальна дія людини пронизується певним ціннісним відношенням як до об'єкта, на який спрямована ця дія, так і до самої дії. Ціннісне відношення не може виникнути і проявитися у відриві від матеріальної дії. Матеріальні відносини тісно вплетені у створення цінностей. Тому, за думкою С.А. Івіна: «Зв'язок діяльності із цінностями такий, що

поняття діяльності взагалі не може бути визначеним без посилання на цінності» [1, 32].

Взаємопроникненість певної цінності та її практичного використання, або навіть підкорення деякій матеріальній дії має не тільки ситуативний характер, коли матеріальні умови та потреби це обумовлюють, але й загальножиттєвий, коли матеріальні умови та потреби зазнають зміни саме через онтологічності ціннісних глибинних структур свідомості.

Заради деякої цінності людина може відмовитися від будь-чого матеріального, інколи навіть від життя, тобто ціннісному підкорити матеріальне. Суспільне буття, осмислене таким чином, виявляється не суто матеріальним або суто духовним, а соборним, ціннісно-діяльним. Тут доречно згадати думку Хайдеггера: «Ми далеко ще не продумуємо сутність діяльності з достатньою визначеністю. Люди бачають у діяльності просто дійсність тієї або іншої дії. Її дійсність оцінюється за її користю. Але суть діяльності в здійсненні. Здійснити означає: розгорнути щось до повноти його суті, вивести до цієї повноти» [6, 314].

На думку Ф. Ніцше, суспільне життя людей є проявом ціннісно-діяльним як своєї онтологічної суті спорідненості. Саме тому людське життя відрізняється від життя інших істот, у яких воно нічим не опосередковується і зливається з існуванням. У людини ж зв'язок із буттям опосередковується ціннісно-діяльним, тому вона визначається як інший рід буття.

Ціннісне настільки ж первинне, наскільки й діяльнісне. Вони існують в органічній цілісності, в якій одне передбачає інше. Ціннісно-діяльнісне є онтологічною заданістю людського життя, на основі якої вже потім виникають культурні, соціальні, персональні та інші цінності. Тобто, людське буття від самого початку є завжди ціннісне. Тому можна стверджувати, що взагалі буття цінностей з'являється там, де виникає людська свідомість, і навпаки, що людська свідомість виникає там, де з'являється ціннісно-діяльнісне.

Це буття цінностей взагалі при своєму подальшому становленні розрізняє чи ототожнює, стверджує чи заперечує, диференціює чи порівнює і т. п. різні предмети, дії, відносини, думки, тобто вступає у певні відносини з ними, надаючи їм надпредметне значення, якого вони не мали у своєму первісному бутті в-собі-і-для-себе-сущого.

Цінність є багатовимірною. На думку представників філософських течій біхевіоризму і марксизму-ленінізму вона дійсно конкретно-історично зумовлена практикою окремих людей і має утилітарно-інструментальний характер.

Але цінність хоч і завжди пов'язана з предметом речового світу і думкою, та її не можна ототожнювати з реальними предметами. Вона являється чуттєво-ідеальною цілісністю

і виражає людське відношення до предмета. Особливістю цінного предмета є те, що людина завжди його намагається привласнити. Це зумовлюється як природою людини, так і суспільством взагалі. Цінність виникає на підставі відношення і проявляється через практичну діяльність, але не є при цьому ні предметом, ні відношенням. Вона не існує поза системою «суб'єктивно - об'єктивних» відносин. Так М. Шелер зазначав, що цінність є «обґрунтованим самою сутністю цінності відношенням» [9, 306]. Слід зазначити, що з цим погоджуються багато сучасних філософів: М.С. Каган, Л.Н. Столович, О.Г. Дробницький, С.В. Анісімов, Л.В. Коновалова, О.А. Івін та ін., але потрібно розрізняти вираження відношення і саме відношення, які не є тотожними. Зрозуміло, що цінність є одночасно утворенням та результатом ціннісно-діяльнісних відносин, а не самим відношенням. Каган це називає як «все те, що зачіпляє людину як суб'єкта – її свідомість і самосвідомість, її цільове відношення і вибірковість, її волю» [2, 47].

Цінність знаходиться на межі матеріального та ідеального і об'єднує їх в якісно іншу «річ», тому необхідно розрізняти матеріальні та духовні аспекти вираження ціннісного відношення.

Щодо матеріального відношення цінності, то це вираження утилітарних відносин, що беруться в їхній сукупності. Це безпосередні відносини привласнення, використання та розпорядження предметами. В цьому сенсі цінність постає найголовнішою умовою людського виробництва, вона приймає вигляд звичаїв, моральних норм, матеріальних і культурних благ, закріплюється у нормах права, догмах науки, а також динамічно відображає актуальність людського світу, що постійно змінюється у часі, з його ієрархією інтересів та потреб.

Духовне вираження ціннісного відношення – це відображення світоглядних та ідеальних сутностей особливого роду. Вони виникають як і матеріальне вираження відношення у світі повсякденності на індивідуальному досвіді суб'єкта. За словами Д.А. Леонтьєва: «Відображають не стільки динамічні аспекти самого індивідуального досвіду, скільки інваріантні аспекти соціального і загальнолюдського досвіду, привласненого індивідуумом» [3, 24]. Отже, духовне вираження ціннісного відношення проявляється і закріплюється в етичних та сакральних формах суспільної свідомості через «абсолютні», «вищі» та «загальнолюдські» цінності.

Цінності виконують функції, що визначаються за сферами впливу на світогляд і діяльність людини:

1. Аксиологічна - цінність є умовою процесу життєдіяльності людини та етапом оформлення людського знання.

2. Світоглядна - цінність є однією із форм

відображення дійсності, є важливим чинником формування світогляду в силу своєї людиноцентричності.

3. Соціальна - цінність виступає як інструмент або форма міжособистісних відносин у суспільстві, як сфера і спосіб пристосування людей до умов вже існуючої соціальної дійсності. Цінність також є певним алгоритмом та програмою творчої переробки суспільства, вона прямо впливає на характер і напрямок його змін.

4. Культурно-репродуктивна - цінність є способом передачі і репродукції матеріалів культури. Це можливість для їх збереження, розповсюдження і відтворення.

5. Культурно-формотворча - цінність виступає як джерело і засіб створення нових культурних форм і типів культури взагалі.

6. Комунікативна - цінність за своєю суттю орієнтована на комунікацію, що є важливою умовою реалізації та існування цінностей. Іншими словами, мова і комунікація в цінності онтологізуються.

7. Транс-історична - виникає із-за часової тривалості цінностей. Якщо цей проміжок часу досить тривалий, то певна цінність може сприймати в якості абсолютної.

Таким чином, позначивши деякі основні особливості природи цінності, її риси, функції, дамо визначення цінності: «Цінність є цілісність чуття та ідеї, що відображається в об'єктивній і суб'єктивній реальності і стає генеративною моделлю для безконечного ряду конкретних проявів людського життя, а також спрямована на творче переживання, переосмислення, перетворення та підтримання дійсності; служить для вираження суто людських відносин, відображення вищого та вічного як істинносуцього.

Висновки. Отже, цінності не мають у собі і-для-себе. Вони існують тільки від-кого-і-для-кого, тобто має чіткий соціальний характер. Цінність – це не об'єкт, що співвідноситься із даним поняттям, не відношення до об'єкта і не властивість речей. Це вираження лише людського способу життя. Цінність знаходиться між суб'єктом і об'єктом, одночасно протиставляючи і поєднуючи їх.

Цінність є закріпленням орієнтації людської свідомості на прагнення до будь-чого у прямій залежності від значущості цього щодо життєдіяльності людини.

Цінність є діалектичним поєднанням смислу (загальноабстрактного) і значень (конкретно-персонального). Головна риса природи цінності і джерело її існування – двосторонність. Зі сторони смислу, вона виступає основою та критерієм визначення, оцінки і самооцінки як у суспільній, так і персональній площині. Зі сторони ціннісних значень, цінність культурно-історично змінюється у відповідності із конкретно-історичним типом соціальних відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ивин А.А. Ценность и понимание // Вопросы философии. – 1987. - № 8. – С. 31-45.
2. Каган М.С. О философском понимании ценности // Вестник Ленинградского университета. – 1987. - № 3. – С. 44 - 52.
3. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. – 1996. - № 4. – С. 15 - 27.
4. Столович Л.Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. – М.: Республика, 1994. – 464 с.
5. Ницше Ф. Соч.: В 2 т. – М.: Мысль, 1990.
6. Проблема человека в западной философии: Переводы. – М.: Прогресс, 1988. – 552 с.
7. Философская энциклопедия: В 5 Т. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т.5. 738 с.
8. Хайдеггер М. Феноменология и трансцендентальная философия ценности: Пер. с нем. – К.: Cartel, 1996. - 116 с.
9. Шелер М. Избранные произведения: Пер. с нем. – М.: Гнозис, 1994. – 490 с.
10. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности. – Тбилиси: Мецниереба, 1984. – 171 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2015

REFERENCES:

1. Ivin A.A. Tsennost i ponimanie (The value and understanding) // *Voprosyi filosofii*. – 1987. - № 8. – P. 31-45.
2. Kagan M.S. O filosofskom ponimanii tsennosti (On the philosophical understanding of values) // *Vestnik Leningradskogo universiteta*. – 1987. - № 3. – P. 44 - 52.
3. Leontev D.A. Tsennost kak mezhdistsiplinarnoe ponyatie: opyt mnogomernoy rekonstruktsii (Value as an interdisciplinary concept: the experience of multi-dimensional reconstruction) // *Voprosyi filosofii*. – 1996. - № 4. – P. 15 - 27.
4. Stolovich L.N. Krasota. Dobro. Istina: Ocherk istorii esteticheskoy aksiologii (Beauty. Welcome. Truth: A Short History of aesthetic axiology). – М.: *Respublika*, 1994. – 464 p.
5. Nitsshe F. Soch (Vol). – М.: *Myisl*, 1990.
6. Problema cheloveka v zapadnoy filosofii: Perevodyi (The problem of man in Western philosophy). – М.: *Progress*, 1988. – 552 p.
7. Filosofskaya entsiklopediya (Philosophical Encyclopedia). – М.: *Sovetskaya entsiklopediya*, 1970. – Vol.5. 738 p.
8. Haydegger M. Fenomenologiya i transtsendentalnaya filosofiya tsennosti (Phenomenology and Transcendental Philosophy values). – К.: *Cartel*, 1996. - 116 p.
9. Sheler M. Izbrannyye proizvedeniya (Selected Works). – М.: *Gnozis*, 1994. – 490 p.
10. Chavchavadze N.Z. Kultura i tsennosti (Culture and values). – Tbilisi: *Metsniereba*, 1984. – 171 p.

Невмержицька Олена Миколаївна – аспірант
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Адреса: 03041, м.Київ, вул. Героїв Оборони, 15
E-mail: Elena.nevm@mail.ru

Nevmerzhitska Olena Mykolayivna – postgraduate
National university of life and environmental sciences of Ukraine
Address: 15, Heroyiv Oborony Str., Kyiv, 03041, Ukraine
E-mail: Elena.nevm@mail.ru